

**DIE KULTUURKRITIESE WERK VAN NP VAN WYK
LOUW AS AANLEIDING TOT 'n EIE AFRIKAANSE
KULTUURBEGRIP**

deur

CAREL WILLEM HENDRIK BOSHOFF

ter vervulling van vereistes vir die graad

MAGISTER ARTIUM

in die

DEPARTEMENT GESKIEDENIS EN KULTUURGESKIEDENIS

FAKULTEIT LETTERE EN WYSBEGEERTE

UNIVERSITEIT VAN PRETORIA

FEBRUARIE 1992

VOORWOORD

Patroon is 'n woord wat nie in Afrikaans al sy betekenismoontlikhede opgeneem het nie. Die Hollandse woord *patroon* is ryk aan betekenis. Van Dale gee die volgende aan:

-1. beschermer, inz. toezieners, raadsman van ontslagen krankzinnigen enz.; -2. beschermheer, begunstiger: *de bisschop trad op als patroon van de stichting*; titel door makelaars, boekdrukkers enz. aan hun begunstigers gegee; -3. beschermheilige: *Sint-Hubert is de patroon van de jagers; een patroon tegen vele kwaden*; -4. voorstander, verdediger: *hij trad op als patroon van de liberale beginselen*; -5. (hist.) iemand die het recht van voordracht heeft bij de benoeming van de pastoor of vicaris van een bepaalde kerk; -6. eigeenaar van een bedrijf met betrekking tot zijn ondergeschikten: *de patroon werkt zelf mee*; -7. (vandaar) hoofd, chev van een zaak, baas; -8. (Zuidn.) gezagvoerder van een vissersboot; -9. (Zuidn.) vreemd, wonderlijk man: *dat is me een patroon!*

Ten aansien van die meeste genoemde betekenismoontlikhede wil ek dit gebruik om my pa te beskryf; veral -9. Hy verdra my ietwat boheemse lewe al byna dertig jaar - vir groot dele op sy werf - en laat my nog altyd weer dink. Ek sou hom na waarde wou bedank: my vader, my patroon.

Ons dra, al het ek dit alleen gedoen, hierdie studie dan op aan my nimmereindigende ma.

My dank verder aan dr Jackie Grobler vir sy leiding, die RGN vir die toekenning van 'n beurs, die Verwoerd-familietrust vir verblyf tydens navorsing, Erna Bartleman vir onvermoeide tikwerk, die Gesin-VANDENBERG op Orania vir fasiliteite en afronding en vir Hedwig wat die wa op die ou end deur die drif help trek het.

INHOUD

INLEIDING	1
DEEL EEN: 'n TERREINVERKENNING VAN GEVESTIGDE AFRIKANERSKAP	12
HOOFSTUK 1: ASPEKTE VAN 'n ALGEMEEN AANVAARDE KULTURBEELD	12
1. Kultuur is mensbepaald	13
2. Kultuur is religieus bepaald	15
3. Kultuur is histories bepaald	18
4. Kultuur is etnies bepaald	21
5. Kultuur is ruimtelik bepaald	25
6. Kultuur is integraal	26
HOOFSTUK 2: DIE AFRIKANERKULTURGEMEENSKAP	29
1. Afgrensing van die Afrikanerkulturgemeenskap: inklusief en eksklusief	30
1.1 Afrikaans	30
1.2 Blank	31
2. Afrikaners as kulturgemeenskap funksioneer apart	31
3. Die Afrikanerkulturgemeenskap en struktuur	33
3.1 Informele kultuuraktiwiteit	34
3.2 Formele kultuuraktiwiteit	37
HOOFSTUK 3: KULTUUR EN NASIONALISME	39
1. Nasionalisme	39
2. Afrikanernasionalisme	43
2.1 Afrikanernasionalisme is mensbepaald	43
2.2 Afrikanernasionalisme is religieus bepaald	44
2.3 Afrikanernasionalisme is histories bepaald	46
2.4 Afrikanernasionalisme is etnies bepaald	47
2.5 Afrikanernasionalisme is ruimtelik bepaald	49
2.6 Afrikanernasionalisme is integraal	50
3. Afrikanerkultuur en nasionalisme	51

**DEEL TWEE: 'n VERKENNENDE TEKSSTUDIE VAN DIE KULTUURKRITIESE WERK
VAN NP VAN WYK LOUW 52**

HOOFSTUK 4: DIE LEWE EN WERK VAN NP VAN WYK LOUW 52

1. NP van Wyk Louw: 'n kort biografie	52
1.1 Sutherland: 1906 - 1920	52
1.2 Kaapstad: 1920 - 1929	53
1.3 Kaapstad: 1929 - 1950	53
1.4 Amsterdam: 1950 - 1958	54
1.5 Johannesburg: 1958 - 1970	55
2. 'n Oorsig oor die prosa van NP van Wyk Louw	55
2.1 Berigte te velde	56
2.2 Lojale verset	57
2.3 Maskers van die erns	58
2.4 Swaarte- en ligpunte en 'n Wêreld deur glas	58
2.5 Liberale nasionalisme	59
2.6 Vernuwning in ons prosa	60
2.7 Rondom eie werk	60
2.8 Opstelle oor ons ouer digters	61
2.9 Deurskouende verband	61
2.10 Weegskaal en Skietlood	62

**HOOFSTUK 5: KENTEORETIESE EN KRITIESE POSISIE: TOEGANG TOT
KULTUURKRITIEK 63**

1. Die Absolute	63
1.1 Die Skone, die Ware en die Gocie	64
1.2 Beperktheid	67
1.3 Polemiek	68
2. Kritiese posisie	69
2.1 Gebore Afrikaner	70
2.2 Verbonde Afrikaner	70
2.3 Digter	71
2.4 (literêre) Kritikus	73

2.5 Intellektueel	74
3. Tradisie	75
3.1 Tradisie ter sprake	76
3.2 Tradisie bedink	77

HOOFSTUK 6: KULTUURKRITIEK: DIE NASIONALE BENADERING 79

1. Die gemeenskap organies beskou	79
1.1 Die organiese motief	80
1.2 Definiëring van die organiese beeld	83
1.3 Die essensie van die organiese beeld	85
2. Nasionalisme	86
2.1 Lojale nasionalisme	87
2.2 Liberale nasionalisme	90
3. Die bestaansreg van 'n volk	94
3.1 Estetiese bestaansreg	94
3.2 Etiese bestaansreg	96
3.3 Bestaansreg afgedwing	97
4. Die Suid-Afrikaanse gemeenskap	99
4.1 Die nasionale benadering in Suid-Afrika	99
4.2 Die Afrikaner	100
4.3 Die staat	101
4.4 Uitweg uit 'n doodloopstraat	102

HOOFSTUK 7: KULTUURKRITIEK: DIE HOË LEWE VAN DIE GEES 104

1. Die aristokratiese idee	105
1.1 Massakultuur	105
1.2 Die aristokratiese ideaal	107
2. Die intellektueel	108
2.1 Helde van die gees	109
2.2 Die intellektueel as mens	110
2.3 Die intellektueel in gemeenskap	112
3. Die oop gesprek	113

DEEL DRIE: OP WEG NA 'n EIE AFRIKAANSE KULTUURBEGRIP	116
HOOFSTUK 8: 'n WAARDERING VAN GEVESTIGDE AFRIKANERSKAP	116
1. Waardering van aspekte van 'n algemeen aanvaarde kultuurbeeld	116
1.1 Kultuur as mensbepaald	116
1.2 Kultuur as religieus bepaald	117
1.3 Kultuur as histories bepaald	117
1.4 Kultuur as etnies bepaald	117
1.5 Kultuur as ruimtelik bepaald	118
1.6 Kultuur as integraal	118
2. Waardering van die Afrikanerkultuurgemeenskap	118
2.1 Afgrensing van die kultuurgemeenskap	118
2.2 Aparte funksionering van die kultuurgemeenskap	119
2.3 Die kultuurgemeenskap en struktuur	119
3. Waardering van kultuur en nasionalisme	120
3.1 Nasionalisme	120
3.2 Afrikanernasionalisme	120
3.3 Afrikanerkultuur en nasionalisme	121
HOOFSTUK 9: ELEMENTE VAN SPANNING GRONDLIGGEND AAN LOUW SE KULTUURKRITIEK	122
1. Spanning in terme van <i>absolute waardes</i>	122
2. Spanning in terme van <i>tradisie</i>	123
3. Spanning in terme van <i>die gemeenskap organies beskou</i>	123
4. Spanning in terme van <i>nasionalisme</i>	124
5. Spanning in terme van <i>die bestaansreg van 'n volk</i>	125
6. Spanning in terme van <i>die Suid-Afrikaanse gemeenskap</i>	125
7. Spanning in terme van <i>die intellektueel en die oop gesprek</i>	126
HOOFSTUK 10: ENKELE PUNTE OP WEG NA 'n EIE AFRIKAANSE KULTUURBEGRIP	127
LITERATUURLYS	132
OPSOMMINGS	136

INLEIDING

1.

"Kobus is in an abnormal trap. He believes that one day the world as he knows it is going to come to an end. The blacks are going to take over and he will be done for. Chaos and catastrophe will be loosed.

"There is a ceiling on his people's future. He is certain that it will eventually fall. He is uncertain when it will fall. His sinews are permanently stiffened to fight it off.

"Kobus is a middle Afrikaner. Neither thuggish or thoughtless on the one hand, nor angelic or apologetic on the other, these are people who want a square deal for the next man but not at the price of a raw deal for themselves.

"They want a better South Africa and don't know how to find it. They want somewhere to go, but don't know where it is. They want harmony to prevail but they don't know how to get it. They only know how not to get it, and of this they have no doubt. They do not get it by giving in

"He has no target to achieve, only an inevitability to avoid. Life is borrowed time. The question is how to borrow more time. The natural answer is to batten the hatches. The result is a spiral of decline.¹

Politieske instellings op al die verskillende vlakke voorsien die struktuur waarbinne 'n gemeenskap funksioneer, dit fasiliteer die geheel van 'n gemeenskap se sosiale lewe. Gevolglik het ingrypende politieke verandering effek op die gemeenskap se hele verwagting van die toekoms. Wanneer sulke verandering noodsaaklik is, word dit in volksverband moeiliker verwerk as 'n vyandige bedreiging wat afgeweer moet word, omdat die volk se belang dan nie voor die handliggend is nie en keuses nie

1. D Beckett, *The fallacy of Heroes*, p 3-5

eenvoudig gemaak kan word nie. Dit kan gebeur wanneer die *status quo* nie ten regte deur 'n gemeenskap gehandhaaf kan word nie, maar geen verandering daarvan voordelig lyk nie.

Afrikaners het in so 'n posisie beland. Die sleutelrol wat hulle in die politieke ontwikkeling van Suid-Afrika gespeel het, veroorsaak dat hulle moreel belas word met die wanbalans wat ten gunste van die blanke bevolkingskategorie bestaan. Afrikaner-regerings, word geredeneer, het immers 'n stelsel van minderheidsregering ondersteun en bedryf en deur rasse-apartheid in stand help hou; 'n stelsel wat nie sonder ingrypende verandering gedemokratiseer sou kon word nie.

Intussen is die geldigheid van alle Suid-Afrikaners se strewes na politieke uitlewing oor die algemeen in die blanke politiek erken, al was daar 'n verskeidenheid van standpunte oor hoe dit gestruktureer moes word. Waar sommige dit in een bestel wou opneem, was ander van mening dat volledige vryheid ten beste afsonderlik bereik sou word. Die meeste Afrikaners het lank hierdie idee van afsonderlike vryheid ondersteun en sou hulleself op grond daarvan kwalik as teenstanders van ander se vryheid beskryf.

Dié standpunt het berus op 'n beeld van die RSA as 'blanke' land met geografiese aanhangsels wat deur verskeie swart volke bewoon word en op etniese grondslag onafhanklik gemaak sou word. Baie Afrikaners het dit aangehang nog lank nadat dit min geloofwaardigheid meer buite die blanke politiek oorgehad het. Omtrent vier jaar ná 16 Junie 1976 het Dr AP Treurnicht nog as prominente lid van die regering gesê:

"Die Afrikaner ken die kultuurkrisis wat deur die imperialisme op hom afgedwing is, maar juis daarom bewys hy self die grootste eerbied vir die kultuureie en kultuurbou van die verskillende volke in Suid-Afrika."²

Die politieke model wat hierop gebaseer is, het nie in die swart politiek genoeg byval gevind om volledig geïmplementeer te word nie en uiteindelik nie voldoende politieke en ekonomiese resultaat gelewer om die meerderheid inwoners van die staat se erkende politieke strewes te bevredig nie.

Die versnelde proses van verstedeliking in die sewentiger- en veral tagtigerjare in Suid-Afrika, het die swart en wit gemeenskappe in werklikheid ekonomies en geografies integreer, al het apartheid op sosiale en politieke gebiede van krag gebly. Intussen kon die swart tuislande as staatkundige oplossing hoe langer hoe minder geloofwaardigheid monster. In plaas daarvan om institusionele apartheid deur volkome politieke vryheid op etniese lyne oorbodig te maak en deur uitfasering in 'n

2. AP Treurnicht, *Die Afrikaner in die Westerse kultuurkrisis*, in PG Nel (red), *Afrikanerkultuur: fondament en vergesig*, p 11

nuwe perspektief te plaas, is 'afsonderlike ontwikkeling' deur apartheid al meer in 'n slegte lig gestel.

Demografiese feite en ekonomiese vervlegting het van afsonderlike staatsontwikkeling uiteindelik net 'n retoriese oplossing gemaak vir 'n probleem wat heeltyd groter, dringender en meer konkreet geword het.

In die lig hiervan en van politieke ontwikkeling sedertdien, kan mens kwalik nog die gevolgtrekking van die RGN-ondersoek na Tussengroepverhoudinge in 1985 ontken:

"Die slotsom waartoe in hierdie verslag gekom word, is dat die politieke reëling van verhoudinge volgens die oorspronklike apartheidsbeskouing vasgeloop het en dat konstruktiewe verhoudinge in die toekoms nie verder op die basis uitgebou kan word nie."³

'n Ander beeld van dieselfde Suid-Afrikaanse gemeenskap en geskiedenis het gevolglik toegeneem in geldigheid en openbaar veld gewen. Dit is die beeld van die bestaande staat waarin verskillende meganismes, soos apartheidsmaatreëls en tuislande, gebruik is om die bevoorregte posisie van 'n bepaalde kategorie burgers (die blankes) ten koste van die meerderheid ander (die swartes) in stand te hou. Uit hierdie vertrekpunt kan dan 'n politieke model volg wat gerig is op 'n meer regverdigde politieke en ekonomiese bestel binne die bestaande staatsverband, ten koste van bepaalde groepsbelange en -vooroordele.

Hierdie twee beelde en veral die politieke modelle wat daaruit volg, sluit mekaar uit en dwing 'n keuse af.

Die regering se keuse ten gunste van een onverdeelde Suid-Afrika het hom geleidelik en enigszins bedek in die tagtigerjare voltrek en grootliks tot onsekerheid en die krag van die tweede beeld se aanspraak bygedra. Apartheidsmaatreëls - wat byna vir die hele dekade nog vaardig was - was net nog gerig op die kiesers en regering se voordeel en het al meer teenstand op alle terreine gekry. Die regering het in 'n spiraal beland waarin die roekelose onderdrukking van die mobiliserende opposisie afgewissel is met noodgedwonge hervorming. Terwyl die teenstanders oor al meer aantoonbare morele gronde beskik het, het die bestaande bedeling toenemend moreel bankrot geblyk.

Gevolglik het mense (nou terugwerkend) begin worstel met die vraag van 'voortbestaan in geregtigheid': wat ookal die teorie en moontlikhede van die vroeëre NP beleid was, het die

3. HC Marais ea, Die Suid-Afrikaanse samelewing: werklikhede en toekomsmoontlikhede, p 182

halfhartige uitvoer daarvan onverkwiklike resultaat gelewer. Onder sulke omstandighede is dit al moeiliker om te onderskei watter mooiklinkende uitgangspunte, wat in goeder trou aanvaar is, werklik opreg bedoel is en watter deur propagandiste vir reklame opgedis is. Dis veral moeilik vir 'n volgende geslag mense wat op oorlewering - van 'n volgende geslag propagandiste - moet staatmaak vir die inligting waarop hulle oordeel baseer moet word, terwyl die benadeeldes se negatiewe ervaring op die voorgrond tree.

Hierdie twyfel dra by tot die gelykstelling van die volk se politieke strewe met sosiale ongelykheid en ongeregtigheid in die staat en lok uiteenlopende reaksie by mense uit. Sommige is nie sensitief genoeg om dit agter te kom nie, vir ander maak dit nie saak nie en party ontken dit bloot. Van die wat hulle wel daarvoor kwel bly party lojaal op soek na 'n oplossing wat steeds aan die volk se bestaansvoorwaardes voldoen terwyl ander kwaad of vervreemd hulle rug daarop keer. Gevolglik kon nasionalisme 'n omstrede ideologie word en baie mense het loyaliteit aan die volk as 'n ongemaklike, beperkende en benouende verband begin ervaar en verkies om in 'n groter, regverdiger gemeenskap, wat die vroeër verontregtes insluit, op te gaan.

Stadigaan het 'n nuwe bestel begin vorm aanneem. Die skrap van apartheidswetgewing, die ontbanning van verbode politieke organisasies, die vrylating van leiers wat na jare in die tronk vir die benadeeldes simbole van bevryding geword het en grondwetlike onderhandeling het uiteindelik onafwendbaar geword en aan 'n hele nuwe opset institusioneel beslag gegee. Afrikaners wat vir 'n geruime tyd effektief outonoom hulle eie politiek bedryf het, word veral negatief geraak deur hierdie totaal nuwe speelveld waarop die hele Suid-Afrikaanse gemeenskap geplaas is.

Omdat strukturele burgerlike ongelykheid binne een staatsverband nie in stand gehou kan word nie, kan Afrikaners binne Suid-Afrikaanse verband in die toekoms geen besondere posisie of bevoordeling te wagte wees nie - nie op politieke, ekonomiese, sosiale of enige ander terrein nie - hoe onmisbaar sommige hulleself ookal beskou. Terwyl hierdie proses van gelykberegting voltrek word, ervaar Afrikaners, ten spyte van wat hulle ookal as regverdige aansprake beskou, die staat al minder as 'eie' en die land al minder as eksklusiewe vaderland.

Hierdie politieke veranderings en mense se ervaring daarvan is wesenlik en ingrypend genoeg om die gemeenskap se totale toekomsverwagting te affekteer. Die effek het inderdaad so groot geword dat daar in die omvattende sin van 'n kultuurkrisis sprake kan wees. Dit beteken dat die grondslae van Afrikanerkultuur - van die hele Afrikaanse lewe in Suid-Afrika - oorweeg moet word.

Het die Afrikanervolk 'n anachronisme geword? Is die nasionale benadering nog bruikbaar in Suid-Afrika, of moet dit met iets anders vervang word? Het Van Wyk Louw se verbinding van

nasionalisme met liberale waardes misluk soos Olivier oordeel, en het dit nog enige waarde? Maak die paradigma-krisis van sogenaamde 'volks'-nasionalisme wat Degenaar aantoon die hele bestaansmoontlikheid van positiewe nasionalisme by een volk in 'n multi-kulturele land tot niet, of is dit nog denkbaar in 'n post-apartheid Suid-Afrika?

Omdat dit die toekoms moet help bepaal, is helderheid oor 'n 'eie Afrikaanse kultuurbegrip' ook nou nodig. Hierdie studie poog om 'n bydrae tot die gesprek te lewer.

2.

NP van Wyk Louw was nie net 'n digter nie. Hy was ook 'n denker wat hom met sy volle intellektuele vermoë op sy gemeenskap en omgewing betrek het. In die dertigerjare het hy as vurige jong man rondom nasionalisme en literatuur 'n sterk stellende posisie ingeneem en die mees blywende bydrae gelewer tot wat die intellektuele basis van Afrikanernasionalisme sou word.

In die vyftigerjare het hy weer 'n sentrale plek in die gesprek, nie net rondom die literatuur nie, maar ook rondom nasionalisme ingeneem. Waar nasionalisme vroeër 'n *mobiliserende* krag was en daarop gerig was om Afrikaners hulle regmatige politieke selfbeskikking te laat opneem, het dit mettertyd op 'n nasionaal bewuste Afrikanerregering oor die Unie van Suid-Afrika uitgeloop. As *gemobiliseerde* krag wat nou ook oor regeringsmag beskik het, het Afrikanernasionalisme nuwe intellektuele eise aan die denker gestel. *Stelling* het oorbodig geraak, maar *suiwering* en *verfyning* het noodsaaklik geword. Louw het hierdie skuif suksesvol gemaak sonder om die nasionale beginsel agter te laat en die duidelike verband tussen sy vroeër en later werk bly sigbaar.⁴

In die negentigerjare maak ten minste vier dinge Van Wyk Louw nog relevant genoeg vir bestudering:

Eerstens, en miskien nie heeltemal regverdig nie, sy status as digter - sy 'groot naam'. Nie heeltemal regverdig nie, omdat dit nog niks noodwendig sê van sy waarde as denker nie; en tog op 'n manier in lyn met sy eie siening van groot kuns as bron van bestaansreg vir 'n volk.

Tweedens sy kritiese integriteit en politieke onverbondenheid. Nêrens in sy werk is 'n aanduiding dat hy sy oordeel terughou of sy gewete suspendeer ten gunste van enige iets of iemand nie. Politieke

4. Olivier dui noukeurig die ontwikkeling aan tussen die twee fases in Louw se werk, maar beklemtoon dat "[d]ie verskille tussen die politieke idees van Lojale verset en Berigte te velde en die 'liberale' Van Wyk Louw egter nie oorbeklemtoon [mag] word ten koste van die kontinuïteit nie."
G Olivier, NP van Wyk Louw: literatuur, filosofie, politiek, p 421

keuses het hy wel gemaak, maar dit uitei geleide waardes, sekondêr tot die hoër menslike waardes wat hy aangehang het, beskou - met 'n konsekwentheid wat moeilik in die praktiese politiek sou aard en hom min vrede daarmee sou laat hê.

Derdens sy verkondiging van 'bekering of oordeel' waarmee hy die volk se dag-tot-dag lewe en langer termyn politieke keuses aan die gewete wou bind. By die lees van sy werk voel mens of sy profesieë in vervulling gaan, nie soos 'n sterrewiggelaar wie se voorspellings uitkom nie, maar soos iemand wat die onheil sien kom het - reeds in die kiem om hom teenwoordig kon sien - en probeer afweer het. Dit gee aan hom iets van die bo-tydelike waarde van 'n Ou Testamentiese profeet na wie se boodskap die volk in verdrukking ootmoedig weer wil luister.

Vierdens sy werk self. Louw het onpretensieus geskryf en enigiets van 'n eenvoudige gedagte tot 'n komplekse literêre beskouing verstaanbaar vir die gewone leser aangebied, dikwels in *Die Huisgenoot* (goeie ou dae). Die indrukwekkende belesenheid wat uit sy werk blyk, het nooit 'n 'leeslys vooraf' veronderstel nie. Dit was deurleefde kennis en insig wat outentiek vir die leser aangebied is en vir gesag nooit op iemand anders se naam of reputasie teruggeval het nie. Hierin was hy deel van 'n Afrikaanse geesteslewe wat selfstandig in die groot gesprek oor die eeue deelgeneem het en nie sy gesag soos 'n kolonie van ha^{sy} moederland wou aflei nie. As eg Afrikaanse denker is sy werk altyd die moeite werd om weer gelees te word.

In elke nuwe soeke na 'n vaste grondslag vir die Afrikaanse lewe in die toekoms, is Van Wyk Louw se werk 'n onvervangbare fonds. Dit moet vandag weer ontgin word.

3.

Die doel van hierdie studie is 'n *eie Afrikaanse kulturbegrip*. Die betekenis wat hier geheg word aan *kulturbegrip*, word ten beste verduidelik in teenstelling met *kultuurbeeld* (al word dit vir die argument 'n bietjie oordryf). 'n *Beeld* is dan meer staties en as 't ware 'n uitsig van buite op iets, terwyl 'n *begrip* meer dinamies, betrokke en 'van binne' funksioneer. 'n *Kultuurbeeld* verteenwoordig dan 'n uitsig op 'n ander kultuur, op die eie kultuur in 'n ander tyd of op die eie kultuur waarby die waarnemer hom nie meer betrek nie, terwyl 'n *kulturbegrip* die uitsig is waarop diegene wat binne 'n bepaalde kultuurverband betrokke is, hulle aktiwiteit baseer.

Afrikaners se politieke strewe van die afgelope dekades het hulle die reputasie besorg van iemand wat, veral in nasionale terme, ook namens ander wou dink. Sonder om die meriete daarvan hier te probeer beoordeel, kan aanvaar word dat die posisie van politieke beheer wat dit moontlik gemaak het, verander het. Aan die een kant *kan* Afrikaners dus nie meer vir ander dink nie, maar aan die

ander kant *moet* hulle dringend vir hullesele roke uitgangspunt bly dat daar steeds 'n belangrike strewe bestaan om die Afrikanervolk te laat voortbestaan.

4.

Geen sosiale opset of uitsig daarop kom ooit in 'n historiese lugleegte tot stand nie - veral nie waar dit iets soos 'n kultuurbegrip aangaan nie. 'n Studie soos hierdie sal gevolglik kwalik relevant genoeg wees om ernstig opgeneem te word, as dit die tyd vóór die omwenteling nie deeglik in oënskou neem nie.

Terugskouend is die Afrikaner se strewe na vryheid al dikwels gesien as 'n lyn wat onder meer deur die Groot Trek, die Boererepublieke en die Vryheidsoorloë loop en 'n hoogtepunt bereik het by Republiekwording in 1961. Die politieke stabiliteit en ekonomiese voorspoed wat daarop gevolg het, het 'n opset tot stand gebring waarmee Afrikaners oor die algemeen tevrede kon wees. Die groot strewe is volvoer, politieke probleme word in bekwame hande gelaat en die volk kan 'n kultuurbloei verwag soos selde voorheen! So het mense geglo totdat die onopgeloste probleem van ander Suid-Afrikaners se strewe na vryheid hulle ingehaal het.

In wat nou maklik na 'n euforie kan lyk, het Afrikaners hulle ook opreg verantwoord oor 'die Afrikaanse lewe' en moes daar een of ander kultuurbegrip in swang wees. Die eerste deel van die studie is dus 'n terreinverkenning van gevestigde Afrikanerskap, sodat daar 'n beeld gevorm kan word waarop 'n eie Afrikaanse kultuurbegrip' nou moet volg.

5.

In DEEL EEN: 'n TERREINVERKENNING VAN GEVESTIGDE AFRIKANERSKAP is daar gepoog om 'n beeld te vorm van 'n tyd en lewe wat tot die verlede behoort, al het dit maar pas verby gegaan en is daar nog oral oorblyfsels van sigbaar. Vir die kultuurgeskiedenis is dit dus nog 'n nuwe veld waarvan verwerkte en gesistematiseerde inligting nog nie beskikbaar is nie. Die voordeel is dat dit die ondersoeker na bronne van 'n meer primêre, binnestydse aard dwing; die nadeel is dat gebalanseerde oorsig nog ontbreek en voldoende afstand van ideologiese skermutselings nog moeilik geneem kan word. Dalk word hierdie hele poging later as nog meer van binne dan van buite dié tyd gesien.

Die beeld wat gevorm is, berus meestal op nadenke binne die gemeenskap eerder as op die oorfloedige bespreking van daarbuite. Sover dit waar is, is 'n mate van lojaliteit aan die Afrikanergemeenskap die enigste duidelike ooreenkoms. Waardevolle bydraes is onder meer gevind in die werk van JC Steyn, MJ Swart, WA de Klerk, JJ Degenaar, WP Esterhuysen, HG Stoker, C van der Waal, CWH Boshoff, PS Dreyer en PG Nel. Prof Nel het opgetree as redakteur van twee bundels

oek van 'n verskeidenheid outeurs met betrekking tot hierdie onderwerp insluit. Terwyl Prof Swart se werk die konvensionele inslag die beste verteenwoordig, is die mees skeppende bydraes van heel uiteenlopende aard en inhoud, by Proff Degenaar en Boshoff aangetref. Waarde is in die algemeen ook geput uit die verslag van die Hoofkomitee: RGN-ondersoek na Tussengroepverhoudinge.

Daar is gepoog om vas te stel watter soort kultuurbegrip in dié tyd in die gemeenskap vaardig was en dit so billik aan te bied dat diegene wat dit beoefen het, hulle daarin sou kon tuisvind. Vir die doel is outeurs self ruim aan die woord gestel. Daar is dus nie programmaties gepoog om oorsake 'daar' te soek vir alles wat 'hier' fout is nie, omdat oriëntasie onder nuwe omstandighede nie noodwendig volle vervreemding van die oue veronderstel nie. Die samehang van gebeure is in die geskiedenis ook selde tot so 'n gerieflike snit van tyd beperk.

HOOFSTUK 1: ASPEKTE VAN 'n ALGEMEEN AANVAARDE KULTURBEELD bied 'n siening van kultuur onder ses opskrifte aan. Dié struktuur word nêrens in die bronne as sodanig voorgestel nie en is deur oorweging en groepering van standpunte as insig verwerf. Dit laat hopelik genoeg ruimte vir die denkers om hulleself daarin terug te vind, en word as 'bepaaldhede' van kultuur beskryf. Die uitkoms was dat Afrikanerkultuur as mensbepaald, religieus bepaald, histories bepaald, etnies bepaald en ruimtelik bepaald beskou is, sonder dat die geïntegreerde aard daarvan ontken is. Omdat dit nie die uitgesproke basis van kultuurdenke was nie, maar van buite herken is, word dit 'n kultuurbeeld genoem.

HOOFSTUK 2: DIE AFRIKANERKULTUURGEMEENSKAP sny drie sake oor die gemeenskap aan wat al heelwat reaksie uitgelok het. Die eerste handel oor die afgrensing van die gemeenskap en identifiseer die faktore taal en ras, die tweede oor die gemeenskap se neiging om binne die breër Suid-Afrikaanse verband spesifiek apart te bly en die derde is 'n ondersoek na die kenmerkende verband tussen kultuur en struktuur. Hierdie derde onderwerp het al baie meer kritiek as verantwoording uitgelok, en hier word probeer om dit in beter perspektief te plaas.

HOOFSTUK 3: KULTUUR EN NASIONALISME volg die struktuur wat in die eerste hoofstuk voorgestel is, en is gebaseer op 'n neiging om Afrikanerkultuur en -nasionalisme byna as wisselvorme te gebruik. Dit is miskien die naaste wat 'n mens buitenstydskan kom aan die identifisering van 'n kultuurbegrip. Dit kan dan as 'n nasionalistiese kultuurbegrip beskryf word.

6.

Van DEEL TWEE: 'n VERKENNENDE TEKSSTUDIE VAN DIE KULTUURKRITIESE DENKE VAN NP VAN WYK LOUW moet 'n paar belangrike dinge gesê word:

In die eerste plek is dit 'n *teksstudie* en nie 'n biografie of invloedestudie van Van Wyk Louw nie. Dit is dus nie gerig op 'Louw as kultuurkritikus' nie, maar op kultuurkritiek by Louw; nie 'n Van Wyk Louw-studie nie, maar 'n kultuurstudie.

In die tweede plek is dit 'n *verkennde* teksstudie, 'n inleiding tot Louw se werk wat deeglik verken is en tematies aangebied word. Hy het egter nie een of ander oorhoofse program of struktuur gehad wat onder die oppervlak lê en wag om aangetoon te word nie, en wat aan struktuur toegevoeg is, was in 'n poging om 'n groter volume werk as wat mense maklik lees, te ontsluit.

In die derde plek is dit 'n verkennde teksstudie van Louw se *kultuurkritiese denke*. Hoewel 'n soortgelyke studie seker met sy poësie en drama as grondstof aangepak kan word,⁵ kan die besondere aard van die kunswerk daardeur maklik misken word. Uit 'n kultuurhistoriese of -filosofiese oogpunt en sonder literêr wetenskaplike pretensies, is dit van pas om hier te konsentreer op sy prosa. Sy versamelde prosa in twee dele is hier as bron gebruik.

Die belangrikste werk wat op hierdie terrein oor Van Wyk Louw gedoen is, was vir 'n geruime tyd net dié van JJ Degenaar in sy reeks lesings oor *Die politieke filosofie van NP van Wyk Louw*, oorspronklik voor die Universiteit van Kaapstad se Somerskool en later opgeneem in *Standpunte* en sy bundel *Moraliteit en politiek*, en Gerrit Viljoen se NP van Wyk Louw-gedenklesing oor die aktualiteit van Louw se riglyne vir die nasionalisme, later opgeneem in *Oopgelate kring. NP van Wyk Louw-gedenklesings 1 - 11*. In 1988 is Gerrit Olivier se merkwaardige studie *NP van Wyk Louw: literatuur, filosofie, politiek* egter toegevoeg en het die grense van die gesprek waardevol verruim. Terwyl talle ander bronne sydelings op hierdie studie betrekking het, is hierdie drie van sentrale belang.

Dis louter vreugde om Louw se opstelle te lees. Daar is 'n eenvoud en helderheid in sy taal, wat ookal die onderwerp is, waarby lesers maklik aansluiting kan vind. Om ook daarvan iets in hierdie studie weer te gee, word hy dikwels aangehaal, soms redelik uitgebreid.

Hierdie deel bestaan uit vier hoofstukke waarin sy werk tematies samehangend aangebied word.

HOOFSTUK 4: DIE LEWE EN WERK VAN NP VAN WYK LOUW dien as algemene agtergrond sover dit biografiese en bibliografiese gegewens aangaan, terwyl sy twaalf prosabundels kortliks bespreek en in terme van hierdie ondersoek beoordeel word.

5. Sien byvoorbeeld HP van Coller se *Die nasionale element in die skeppingswerk van NP van Wyk Louw*

HOOFSTUK 5: KENTEORETIESE EN KRITIESE POSISIE: TOEGANG TOT KULTUURKRITIEK beskryf Louw se oorwoë standpuntinname ten opsigte van sekere grondvrae en vertrekpunte. Sy siening van die Absolute en van tradisie word bespreek, terwyl die posisie wat hy met betrekking tot die gemeenskap inneem, uit verskillende hoeke beskryf word.

HOOFSTUK 6: KULTUURKRITIEK: DIE NASIONALE BENADERING is in politieke terme seker van die meeste belang. Sy grondliggende gemeenskapsbeskouing word aan die orde gestel en die ontwikkeling van nasionalisme in sy werk word ondersoek. Die besondere standpunte wat hy inneem ten opsigte van die bestaansreg van 'n volk word verder bespreek en die hoofstuk sluit af met sy uitsig op die Suid-Afrikaanse gemeenskap.

HOOFSTUK 7: KULTUURKRITIEK: DIE HOË LEWE VAN DIE GEES behandel verskillende ideaalbeelde van die mens en gemeenskap wat Louw geskets het. Die eerste is die aristokratiese idee, wat implikasies het vir sowel die enkeling as die gemeenskap, die tweede is die intellektueel as belangrike ontwikkeling op die aristokratiese persoonlikheidsideaal, en die derde is die gepaardgaande gemeenskapsbeeld, getipeer as 'n oop gesprek.

7.

Louw se werk is spesifiek nie forseer om in te pas in 'n struktuur wat maklik by die eerste deel sou aansluit nie, maar op 'n manier toegelaat om self 'n struktuur te suggereer. Dit maak 'n gevolgtrekking as elegante kunsgreep van versoening tussen die twee dele onmoontlik en 'n moeiliker, maar egte resultaat word afgedwing.

DEEL DRIE: OP WEG NA 'n EIE AFRIKAANSE KULTUURBEGRIP gaan van die uitgangspunt uit dat 'n gemeenskap se kultuurbegrip bestaan in die gesprek oor sienings en standpunte van nadenkende deelnemers en dat dit onmoontlik op enige tydstip volledig formuleerbaar sou wees. As bydrae tot hierdie gesprek word sake van belang uitgelig en beoordeel.

In **HOOFSTUK 8: 'n WAARDERING VAN GEVESTIGDE AFRIKANERSKAP** word die oortuiging gehandhaaf dat die ondersoekte tyd nie eenvoudig as bron van huidige probleme benader behoort te word nie, sonder om die aktualiteit van die problematiese buite rekening te laat. Met hierdie veronderstelling is die resultate van die eerste deel puntsgewys krities oorweeg en verwagte groeipunte vir verdere gesprek word aangetoon.

HOOFSTUK 9: ELEMENTE VAN SPANNING GRONDLIGGEND AAN LOUW SE KULTUURKRITIEK toon die omvattende teenwoordigheid van spanning in Louw se kritiese werk aan op basis van die resultate van die tweede deel. 'n Belangrike punt is die beskrywing van

spanning as nie bloot huiwerende konfrontasie nie, maar as die bestaan van ongelyksoortige of teenoorstaande sake in mekaar se teenwoordigheid.

HOOFSTUK 10: ENKELE PUNTE OP WEG NA 'n EIE KULTUURBEGRIP bestaan uit 'n paar kursoriese opmerkings wat voortspruit uit die voorgaande studie en van belang mag wees vir die huidige verantwoording van die Afrikaanse lewe - in die toekoms.